

Szoviár János

Mesék a Bükkön túlról – Vitkolczi Ildikó mese- és írói világa

A nagy mesék, mesemondások ideje soha nem jár le – szerencsére. A mesékre az emberi társadalomban mindig szükség volt, van és lesz, hiszen mindegyikünk vágyik a varázslatra, a borzongásra, a csodák átélésének élményére. A mesék és a mesélés gesztusai hasznosak s nélkülözhetetlenek a gyermekek fejlődése szempontjából is, hiszen azok segítségével gazdagodik fantáziájuk, szókincsük, a mese szereplőivel azonosulva élhetik át a különböző helyzeteket, illetve oldhatják föl a bennük fölgyülemlett félelmeket, feszültséget.

A XXI. század kétes értékrendje közt felnövekvő gyermeknek még inkább szüksége van arra, hogy átlássa az emberi kapcsolatokat, szimpatizáljon a hősökkel, és felismerje a neki vagy a világnak rosszat akarókat. A főhősök bőrébe bújva élheti át a veszélyt, a megmenekülést, az örömet, a bánatot, részt vehet a kalandokban, harcolhat az igazságért, és nyerheti el – a mesék örök igazságszolgáltatása révén – a méltó jutalmat vagy a büntetést. A fiatal olvasókban így, indirekt módon rögzülnek az erkölcsi tanulságok. A mesék tehát nemcsak szórakoztatnak, hanem nevelnek is: az életről tanítanak, érzelmi kapaszkodókat nyújtanak, és segítik a személyiség fejlődését.

Úgy vélem, mesét, valódi értelemben vett mesét írni nehéz, hiszen kevés olyan műfaj van, amely ennyire figyel a potenciális olvasóközönsége véleményére, s fordítva: kevés olyan műfaj van, melyet ennyire aktívan tudnának befolyásolni az olvasók. Ennél a műfajnál még erősen jelen van az olvasói hitel. A gyerekektől ugyanis még nem lehet számítani az őszinte véleménynyilvánítás olyan eufemizálására, amilyenre később az irodalomkritika megtanít.

Ezt az erkölcsi értékrendet, az olvasók őszinteségét előhívó történetfűzést, a klasszikus mesehagyományt követik a miskolci illetőségű író, Vitkolczi Ildikó meséi, történetei, regényei. Mivel az író Miskolcra származik, és ott is él, sokszor szokták Miskolci Ildikónak „téveszteni” a nevét, ami hol nyelvi humornak, hol lokálpatriotizmusnak, hol meg egyszerűen csak idegesítően hat a név viselője számára.

Meséinek terjedelme hagyománykövető, alkotásai a fantasztikus-csodás, de legalábbis valószerűtlen elemekkel átszótt, általában időben és térben is fiktív körülmények között játszódó eseményeket ábrázolnak. A reális világot képviselő hősei jobbára elvont típusok, akik legtöbbször képzeletbeli hősökkel (tündérek, varázslók, sárkányok) és fantasztikus tulajdonságokkal felruházott jelenségekkel (beszélő állatok, varázserejű tárgyak) állnak szemben és kapcsolatban. Az események is –

hétköznapiságuk ellenére – valószínűtlenek, de egy sajátos írói hagyomány logikáján belül maradván a cselekmény menetében az egyik esemény bekövetkezése már valószínűvé teszi a másikat. E történetek jellegzetes vonása az egyszerű világkép, mely – átmeneti típusokat is ismerve és teremtve – nem húz éles határt a jók és a rosszak közé. A végkifejletben azonban – az ősi mesehagyományokat követve – diadalmaskodik a jó, és megbűnhődik a gonosz.

Fölmerül a kérdés, milyen igény szüli modern korunkban a meséket. Azért ír mesét a meseíró, mert valamilyen hiányérzete, szüksége, ugyanakkor irodalmi és fantáziabéli bősége, feleslege, nosztalgikus honvágya van, mert fájón átérzi társadalmának szellemi szegénységét, igazi értékrendjének és beteljesülésének hiányát. Mindez csak úgy lehetséges és hiteles, hogy ugyanilyen erővel, bizonyossággal hiszi, hogy az üveghegyen – Ildikó esetében a falakon – túl létezik egy valóságosnak ható mesebirodalom, ahová alapvető megfordulással, odafigyeléssel, jószággal és megszabadulással – önmagunk, lelki ellenlbasunk és ellenségeink legyőzésével – el lehet jutni. Vitkolczy Ildikó felnőtteknek is szóló meséivel olyan világot, természet- és értékrendet teremt, amely nem csupán ellentéte valós világunknak, de amelyről feltételezhető valóságossága, valóságyszerűsége is.

Az író első lejegyzett története, egy télapós mese tízéves korából származik, melyet elő is adtak az iskolában. A Mikulás-kultúrkörre épülő mesében, melyben szerepelt a Téalapó és a Hótündér is, a gonosz krampusz ellopta az ajándékokat, és azokat két gyereknek kellett visszaszerezni különböző kalandok során. A szöveg mára – sajnos – már nem maradt meg, így – mintegy 30 év elteltével – csak rekonstruálni tudjuk, honnan indult Vitkolczy Ildikó írói karrierje.

A miskolci illetőségű író első irodalmi, a Pannónia Filmstúdió által meghirdetett pályázatával (1987) már tizennégy évesen a legjobb száz közé bejutott „alkotóként” ünnepelhette magát. *Tűzkirálynő* volt a mese címe, melyben az egyik főszereplő egy gonosz királynő volt, s a hagyományokat követve helyet kapott benne egy királyfi és egy szegény leány, akibe a királyfi – nem túl bölcsen – beleszeretett. Ebben a mesében már megmutatkozott az a fajta kicsit sötét, kicsit abszurd humor, amely az író több művét is jellemzi. Nála a banya ugyanis valójában szép, csak átfesti magát, hogy ijesztőnek tűnjék, mert így érzi jobban magát, de nincs mézeskalács háza, mert nem tud sütni; a sárkány királylányok toronyba zárása helyett inkább újságot olvas a hintaszékben, és teázik, s kifejezetten felháborítja, ha gonosznak állítják be.

Vitkolczy Ildikó meséi nem Andersen vagy Grimm nyomán indulnak. Sajátosak. Meseíróként természetesen ismeri a népmesei hagyományt, így lehetősége van arra, hogy azt átgondolja, átértékelje, akár tudat alatt is felhasználja, s a saját és az olvasók kívánalmaihoz idomítsa. A mesehagyomány folytatójaként továbbírja, átalakítja a tündérmesét: van, amit megőriz, és van, amit megújít, tudván, hogy a mese akkor jó, ha képes időtlen, egyetemes gondolatok és az igazság megfogalmazására, az ak-

tualitás megőrzésére, s nemcsak a jelen, hanem a jövő generációk számára is van érvényes mondanivalója.

Ha a fent említett klasszikus meseírók nem is befolyásolták az író művészetét, pályafutására kétségkívül nagy hatással volt Lázár Ervin, Janikovszky Éva, Szabó Magda, Békés Pál, Varga Katalin vagy Michael Ende, Astrid Lindgren és Erich Kästner munkássága.

Az 1990-es évek második felében – egi főiskolás éve alatt – született a *Napvándorok* című manómese vagy vándormese, melyben a vándorlás során több ember – vagy éppen növényekről (Iglíce, Jezsámen, Zergeboglár) elnevezett manó – összekovácsolódik, szinte családdá válik, mert állandóan egymás segítségére szorulnak. Közben megtanulják becsülni, megbecsülni és tisztelni egymást. Ez az etikai vonal több Vitkolczy-történetben is megjelenik. A mű a tolerancia meséje is, hiszen azt fejt ki, hogy az előítéleteken átlépve hogyan és miért segítenek a manók a gyűlölt tündéreken. De azt is bemutatja a történet, mennyire lehet az ember – vagy manó – önző, és mennyire magától értetődő az, hogy a barátaink kockáztatják akár az életüket is miattunk, illetve arról is elgondolkodtat, mennyit kockáztatok én egy barátom kedvéért vagy egy idegenért, vagy mennyire lehetek gyáva. A történet érdekessége az erős életrajzi vonatkozása.

Az író egi szakdolgozata – mely majdnem irodalmi mű – is említést érdemel. Az értekezés a miskolci iskoladrámákról, a színjátszásról és az első kőszínház felépüléséről szól. Mindezeket továbbgondolva 2003-ban dráma is született Vitkolczy Ildikó tollából a miskolci színjátszásról, amivel a miskolci Nemzeti Színház drámapályázatán harmadik díjat nyert. A mű cselekménye az 1800-as évek elején játszódik, a dráma nyelve is ahhoz az időszakhoz próbál igazodni. A tragédia fő szálának főhőse egy tizenéves fiatalember, aki nem tud igazodni az iskola szűk kereteihez, író szeretne lenni, s az első felvonás végén el is tanácsolják az iskolából. Utánérzéssel gondolhatunk Csokonai sorsára vagy az *És mégis mozog a Föld...* egyes részeire. A darab központi hősének ellentétpárja a legjobb barátja, egy teljesen hétköznapi fiú, egy boltos dinasztia utolsó leszármazottja, akinek tulajdonképpen előre meg van írva a teljes sorsa: iskola, a bolt vezetésének átvétele, házasság, család Miskolcon; és szerencsés alkat, mert ez őt nem zavarja, sőt elégedett is a dolgok ilyen alakulásával. A kicsapott fiú csatlakozik a vándorszínészekhez, megismerkedik Dérynével, aki elutasítja, mikor a fiú szerelmet vall neki. Végül tulajdonképpen meghalni tér haza Miskolcra. Eközben a dráma másik szála az első kőszínház megépülésének története, ami összefonódik a fiú sorsával, hiszen azzal a beszéddel nyitják meg a színházat, melyet ő írt erre az alkalomra, és a beszédet hallgatva hal meg az épületben.

2006 decemberében jelent meg az első Vitkolczy-ifjúsági regény *Chorum Sieram – varázslatos repülés dobbantással* címmel (Révai Digitális Kiadó), amely a szakmai

zsűri és az olvasók szavazatai alapján az Év Könyve lett kategóriájában. A mű egyébként 2004-ben az országos *Édes Anyanyelvünk* pályázaton második helyezést ért el, és – többek közt – olyan alkotót előzött meg, mint Békés Pál. A mű meglepő címe egyszerre tulajdonnév, a mágus nagypapa neve, ugyanakkor varázsigé is, aminek a segítségével repülni lehet. Hiszen ki nem álmodozott arról hétévesen, hogy milyen nagyszerű is lenne, ha tudna repülni? Csak dobbantana egyet, és már repkedne is körbe a háztetők felett. És kiderül a hétéves Josefine-ről, hogy ő bizony tud repülni. A családjában mindig is volt valami furcsa, valami titokzatos, valami gyanús, hiszen nem mindenki lakik egy várban (aminek tornya is van, csigalépcsővel), és nem mindenkinél a családtagja mágus. És azt sem mondhatja el mindenki magáról, hogy van két boszorkányos nagynénikéje, akik valami furcsa családi titkot őriznek. Így a kisleány megadja magát a kalandoknak, és szorgalmasan gyakorolja a repülést. De tudjuk és érezzük, ha valaki különleges képességgel rendelkezik, és jóra használja, előbb-utóbb kivívja a gonoszok rosszállását.

Mindezt úgy mutatja be a mű, hogy a mese integritása, szimbolikus értéke nem szenved csorbát, azaz a meseregény világlátása, illetve világláttatása és eligazító funkciója megmarad, az olvasó emellett a mesevilágnak olyan, eddig nem ismert részleteit – a cselekvések motivációi, érzelmi viszonyulások, új szerepkörök és ismeretlen helyszínek – fedezheti fel, amelyek mindenképpen többlettartalmat jelentenek a meseszöveg hagyományos világához képest.

Vitkolczi Ildikó mesevilága perszonalizált: közelebb hozza a történet szereplőit az olvasóhoz, hősei jellemükben nem tökéletesek, esendők, így héroszokból halandó emberek lesznek. Ugyanakkor a szerző megváltoztathatja az alapvető tündérmesei horizontot, a mesevilág határai kiszélesednek, olyan motívumok, szereplők is bejutnak ebbe az új mesevilágba, amelyek és akik képesek megbontani az alapvető létviszonyokat, ezáltal egy új, a hagyományostól eltérő mesevilágot kialakítva.

Vitkolczi Ildikó 2009 februárjától több novellapályázaton vett részt, ezeken egy első és egy második helyezést ért el, kapott egy különdíjat, és az akkori Ünnepi Könyvhétre jelent meg *Élni jó!* címmel egy novelláskötet, amelyben szerepel az írónő egy novellája, a *Lovagolni jó!?*, mely egy lovaglás élményköréből fakad, s amelyből kiderül, hogy nem egyszerű ugyan az élet, de minden nehézsége ellenére megpróbálhatjuk élvezni. Vitkolczi Ildikó a novelláiban jóval komolyabb hangot üt meg. Például újraírta a középiskolás korosztály nagy kedvencének, Villonnak az utolsó, az irodalomtörténet által homályba vesztett éveit, s lenyűgöző drámaisággal bír az életműből is kiemelkedő *Volt egy malmunk a Szinván* című elbeszélése.

2010 karácsonyára jelent meg a *Walter, a falra festett sárkány* című gyerekkönyv (Noran Kiadó). A kiadványt a *Csodaceruza* című gyermeklap beválasztotta a *100 jó könyv a Csodaceruza ajánlásával* nevű válogatásba, Miskolcon, az írónő szülővárosában pedig bekerült a városi könyvtár olvasásnépszerűsítő, *Könyvbúvár 2011.* el-

nevezésű programba, melynek keretében író-olvasó találkozókön ismerhették meg a gyerekek a könyvet, majd részt vehettek az iskolák számára szervezett vetélkedőn, ahol a *Walter* is az elolvasandó könyvek között szerepelt.

A nyolc külön történetet összeköti, hogy van bizonyos időbeli előrehaladás az egyes epizódokon keresztül, s a szereplők, valamint a motivisztika ismétlődése is egységessé teszi a mesedarabokat. A könyv alapproblémájaként élesen elkülönül a festés és a főtés fogalomköre. A papírra vagy a falra festett élettelen képpel ellentétben a főtést – Ki gondolná? – (varázs)főstékkal kell végezni, és száradás után a főtött világ garantáltan megelevenedik (lásd *Waltert*, a közel sem szokványos sárkányt). A mesék alapja az, hogy Anya, Apa és Lilla új lakásba költözik, ahol a falak vigasztalanul fehérek, ezért Apa, Lilla kérésére, nekiáll festeni. Gondot jelent viszont az, hogy Apa még véletlenül sem mestere a festészetnek. Ennek bizonyítéka a „fő mű”, egy hatalmas zöld paca, mely egyfelől egy amorf dinoszauruszra, másfelől egy rekordméretű, tüskés és szeplős görögdinnyére hajaz. De kiderül, ez a szoba falán éktelenkedő „azonosíthatatlan” zöld folt maga *Walter*, a bánatos, vén sárkány, akinek világában csak úgy hemzsegnék a furcsa jövevények: víziszonyos pelikánok, csigahajtó versenyen brillírozó tündérek, égből leesett csillagok. E lények társaságában Lilla és a zoknis, jelentős formabéli hiányosságokkal bíró sárkány sok kalandba keveredik. A könyv választ ad olyan – elsősorban gyermekeket érintő – kérdésekre is, hogy kik azok a ruznyákok, hogyan kell visszatenni egy lehullott csillagot az égre, vagy miféle új sport a bibircsókfoci vagy a tyúkfuttatás.

2014-ben a miskolci Csodamalom Bábszínházban darab készült a könyvből, *Walter, a falra főtött sárkány* címmel, melynek bemutatójára 2014 őszén került sor. Az előadást Halasi Dániel rendezte, a dramaturg Tóth Réka Ágnes volt, aki szórakoztató színdarabot írt az eredeti történetek felhasználásával.

2012 őszén Bleyer András fantáziát látott a gyerekeknek írt és rajzolt Vitkolczi-történetekben, így 2013/2014-ben megjelentek a Palkó, Zsófi-könyvek: *Palkó, Zsófi meg a világ dolgai*; *Palkó, Zsófi és a náthajaj*; *Palkó, Zsófi és a színes ceruzák*; *Palkó, Zsófi és a szörnyű szerda* (Ab Ovo). A kedves, hétköznapi szituációkra és kérdéskörökre épülő mesék több korosztályhoz is szólnak, szólhatnak. Az óvodás korosztályhoz azért, mert a történetek önmagukban is élvezhetőek, és az olvasás közben fölmerülő kérdéseket meg lehet beszélni a szülőkkel. Olvasni tanuló gyerekekhez azért, mert a szövegek nem nehezek, és a képek – az író nő saját, megkapó illusztrációi – is segítenek az értelmezésben. A felnőttekhez pedig azért, mert kellő nosztalgiával ráismerhetnek a saját, gyerekkori élményeikre, és nevelhetnek egy nagyot rajta, illetve mert a történeteken keresztül alapvető problémákról, problémakörökről tudnak a gyermekekkel beszélgetni.

E kis könyvek szövegükben igényesek, megfogalmazásukban és mondanivalójukban igazodnak a gyermekek érzelmi és értelmi intelligenciájához. Ugyanakkor

a szépen illusztrált könyvek vonzóbbá és esztétikai értelemben teljesebbé is tehetik az olvasásélményt. Mert fontos, hogy a kortárs gyermekirodalom mércéje is a klasszikus esztétikai értékrend legyen, azaz a gyermekeknek szánt mű közelítsen a mai gyermekek igényeihez, de eközben nyújtson esztétikai és irodalmi élményt, tehát gyönyörködtessen, és ne „gügyögjön”, hanem értékelje a gyermek olvasót. Mert a meseírás nem hobbi, nem szórakozás, hanem egy nagyon fontos, felelősségteljes tevékenység. A mese az a kulcs, amellyel a gyerekek előtt kinyithatjuk a világ szépségeit és a szabályait ahhoz, hogy szépen és jól tudjunk élni. Hiszen amilyen gyermekeket nevelünk, olyan lesz majd az a társadalom, amelyet ők fognak majd kialakítani. Ezt illusztrálja az író ars poeticája is: *„Vannak bennem történetek, melyek lassan, egymás után megíródnak, s ez épp annyira természetes, mint az, hogy levegőt veszek. Én a bennem lévő történeteket szeretném átadni másoknak, hogy ők is olvasásuk, és adjon nekik valami olyasmit a történet vagy egy karakter, amit nem felejtenek el, ami hat rájuk valahogyan. Ha ez ars poeticának számít, akkor ez az enyém.”*

Összegzésként elmondható, hogy Vitkolczy Ildikó kortárs meséi őrzik a tradíciót. Művei lenyomatai a kornak, őrzik a szellemiségét, az apró dolgait, a hanghordozását. A mesék – áttételesen – akkor is rólunk és nekünk szólnak, ha a mese kellékei jelennek meg bennük világunk tárgyi motívumai helyett. Lehet, hogy a világról a legtöbb fontos dolgot az utóbbi időkben a mese mondta el a gyerekeknek.

A gyermekkorában bohócálmokat dédelgető író az írás mellett fordítással, üveg-, illetve akvarellfestéssel, némettanítással és tolmácsolással is foglalkozik, s mivel kéziratban létezik több, felnőtteknek szóló, javításra és megjelenésre váró komoly regénye is, Vitkolczy Ildikót nem tarthatjuk kizárólagosan meseírónak. Írói spektruma széles, de az élet úgy hozta, hogy gyerek- és ifjúsági könyvei hozták meg számára eddig a művészi sikert.